

Kral Abdullah, Ocak 2011'de halk ayaklanmaları başladığında taraşara seslenerek ne istediklerini sormuştur ve onları, sorunları konuşarak halletmeye davet etmiştir.

Ürdün'de Monarşiyi Ayakta Tutan 10, Sarsan 2 Önemli Neden*

10 Supportive and 2 Challenging Reasons Across Monarchy in Jordan

Abdülğani BOZKURT

Abstract

Jordan is one of the countries least affected by the Arab Spring. The Hashemite Kingdom of Jordan supported by Gulf countries is also backed up by the United States and United Kingdom. According to some determinations and comments regarding the current regime in literature, the monarchy has long sustained itself with these supports in Jordan. However, it must be to draw attention, at least as much as Jordan, former president of Egypt Hosni Mubarak was also close to the Gulf countries and the US, but these close relations with these countries had not been enough to keep Hosni Mubarak in the government. Therefore, the reasons that sustain the monarchy in Jordan should be examined. Accordingly, in this article the social, cultural and economic reasons concerning the persistence of the monarchy in Jordan are adressed. It is also determined that the monarchy in Jordan will not collapse in the short term.

Keywords: Jordan, Monarchy, King Abdullah, Arab Spring, Palestinian Refugees in Jordan

Kral Abdullah diyalog yoluyla ve reform sözüyle ilk ve hararetli gösterilerin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Sistemin değiştiği diğer ülkelerin birçoğunda ve Suriye’de olduğu gibi halkını karşısına almamış, onların neler istediklerini anlamaya çalışmıştır.

Giriş

Bu yazı, yaklaşık iki ay süre ile kalınan Ürdün’de yapılan bazı görüşmeler ve gözlemler neticesinde kaleme alınmıştır. Ürdün’de kalınan iki aylık süre içerisinde İhvan-ı Müslimin Genel Murakibi (başkanı) Prof. Dr. Hemmam Said gibi liderlerle görüşülmüş ve siyasilerin Ürdün’deki mevcut krallık sistemine bakış açıları sorgulanmıştır. Siyasi temsilciler ile yapılan görüşmelerin yanı sıra Ürdün’de yaklaşık 500 bin insanın yaşadığı Filistin mülteci kamplarından bazılarında gözlemlerde bulunulmuş ve bu kamplarda hayata tutunmaya çalışan insanların hayat koşulları yerinde incelenmiştir. Şehirlerde yaşayan gerek Ürdün gerek Filistin asıllı Ürdünlülerle her fırsatta, farklı zaman ve zeminlerde görüşülerek Ürdünlülerin hissiyatları ve fikriyatları tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Ürdün’ün birçok sorununu inceleme imkânı sağlayan saha çalışmasından hareketle kaleme alınan bu yazı, özel olarak bir konuya odaklanacaktır: Ürdün’deki Haşimi Krallığı’nın bekası ve inkıtası ihtimalleri. Monarşinin bekası veya inkıtası ihtimallerini açıklayacak olan çalışma, krallığın neden ve nasıl devam edebileceğinin 10 önemli sebebini ifade ederken monarşi günün birinde yıkılacaksa da buna nelerin sebep olabileceğini 2 önemli başlık altında inceleyecektir.

Bölgedeki En Başarılı Monarşi: Ürdün

Ürdün’ün bölgedeki en başarılı monarşi olduğu tespiti ilk bakışta mantıklı ve doğru bir tespit ola-

rak kabul edilmeyebilir. Pek tabii, Katar’daki veya Kuveyt’teki monarşiler Ürdün’dekinden daha sağlamdır ve güçlüdür yorumları yapılabilir. Bu yorumlar doğru da olabilir. Ancak bu yorumların çoğu, monarşilerin ülke içinde sağladıkları istikrara, düzene ve refaha bakılarak yapılan yorumlardır. Ürdün’e dair yapılan bu iddialı tespit diğer değişkenlerin varlığı ile alakalıdır. Herhangi bir konuya dair ifade edilen başarının büyüklüğü, sınavın büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Bu hakikat göz önünde bulundurulursa Ürdün Krallığı’nın başarısının büyüklüğünü anlamak daha kolay olacaktır. Örneğin Katar bir ada devleti olarak Suudi Arabistan’ın yakınında ve himayesinde, muazzam büyüklükte ekonomisi olan bir ülkedir. Kuveyt de aynı şekildedir. Zamanında Saddam tarafından işgal edilse de bugün bir-iki milyon Kuveytli nüfus müreffeh bir hayat sürmektedir. Ürdün’e bakıldığında ise ülkenin kuzeydoğusunda Şii Irak’ın, kuzeyinde Nusayri Suriye’nin, sınırı olmasa da kuzeybatısında çok yakın bir mesafede Şii Hizbullah’ın, batısında boydan boya uzanan İsrail’in var olduğu görülecektir. Bütün bu tehditlerin yanında sahip olduğu zayıf ekonomisi ile Ürdün ne Katar ne de Kuveyt gibidir. Bütün olumsuzlukların üstüne Ürdün, Iraklı, Suriyeli ve de bilindiği gibi Filistinli mültecilerin ikinci vatani olan ülkedir. Arap Uyanışı’nda olayların sıçramasına rağmen olaylardan en az zayıyla çıkan Ürdün’ü diğer değişkenlerle beraber değerlendirmek daha sağlıklı sonuçların alınmasını sağlayacaktır.

Bütün bunların yanında Ürdün’ün batı yanlısı bir anlayışa sahip olduğu ve bu sebepten dolayı

Ürdün'deki önemli aşiret reislerinin rızasını almak, şehirlerde asayışı sağlamak ve muhtemel protesto gösterilerinin önüne geçmek anlamına gelmektedir.

ayakta kalmayı başardığı yorumları yapılmaktadır. Amerika, İngiltere gibi ülkelerin Ürdün'le ekonomik, kültürel, tarihi yakınlığı ve Ürdün'ün siyaseten İsrail'le ters düşmemeye çalışması, ayakta kalma başarısı için ne kadar yeterlidir? Bu yakınlıkların ve izlenen siyasetin Ürdün Haşimi Krallığı'nın güçlü olmasıyla yakından ilgisi olsa da Arap Uyanışı'nın Ürdün'de sonuca ulaşamamış olmasıyla birinci dereceden alakası bulunmamaktadır. Unutmamak gerekir ki Ortadoğu'da en az Haşimi Krallığı kadar, Mısır eski cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek de Amerika'ya ve İsrail'e yakındı. Fakat bu yakınlık, onun ayaklanmalar karşısında başarılı olmasına yetmedi. O halde Ürdün'de monarşinin ayakta kalmasının farklı toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenleri bulunmalıdır. İşte bu nedenler on başlık altında ele alınacaktır.

1. Kralın Tecrübesi ve Zekâsı

Batıda eğitim alan ve Ürdün'de askeriye de dâhil olmak üzere önemli kurumlarda görev yapan II.

Abdullah 1999 yılında kral olmuştur. Araplarda sistemin, veliaht prensin ölen kralın yerine geçmesi şeklinde işlemesine, veliaht prensin de bir önceki kral olan -Abdullah'ın babası- Hüseyin'in kardeşi Hasan olmasına rağmen kral, Hüseyin'in kardeşi Hasan değil oğlu Abdullah olmuştur. Bu durumun altında yatan en mühim sebep -ileride daha ayrıntılı değinileceği üzere- Emir Hasan'ın Filistin konusuna dair bakış açısıdır. Veliaht prens olmamasına rağmen başa geçen Kral Abdullah sistemin içinde çeşitli vesilelerle görev almış olmasının getirdiği tecrübe ve avantajlarla tacını korumayı bugüne kadar başarmıştır.

Kral Abdullah'ın tecrübesinin yanında en önemli yönü iç siyasette zekice politikalar izlemesidir. Ürdün'de halk ayaklanmasının önüne geçen en önemli sebeplerin başında belki de Kral'ın sahip olduğu zekâ ve anlayış gösterilebilir. Diyaloga açıklığı ile tanınan Kral Abdullah, Ocak 2011'de halk ayaklanmaları başladığında taraflara seslenerek ne istediklerini sormuştur ve onları, sorunları konuşarak halletmeye davet etmiştir. Ve

kısa zaman sonra, Mart 2011'de, geniş reform başlatacağını duyurmuştur. Nisan 2011'de de Kral Abdullah, atadığı komisyonun hazırladığı reformları onaylayarak verdiği sözleri yerine getirmiştir. Kral'ın bazı yetkilerinin parlamentoya devredilmesi, parlamentonun feshedilmesinden iki yıl yerine dört ay sonra seçime gidilmesi, seçimleri izlemek üzere bağımsız komisyon kurulması¹ gibi değişiklikler onay alan reformların en önemlileri olarak öne çıkmaktadır. Ne var ki asıl reform olan başbakanın Kral tarafından atanma isteği karşılığını bulamamıştır.

İzlediği siyasetin bir gereği olarak askerinin göstericilere karşı silah kullanmasına müsaade etmeyen Kral, olayları en az zayıflatmayı başarmıştır. Hararetli bir olay olduğunda kitleleri toparlamak mümkündür. Ancak ilk tepkinin üstesinden başarılı bir şekilde geldiğinde aynı kalabalıkların toplanması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bunun farkındalığıyla Kral Abdullah diyalog yoluyla ve reform sözüyle ilk ve hararetli gösterilerin üstesinden gelmeyi başarmıştır. Sistemin değiştiği diğer ülkelerin birçoğunda ve Suriye'de olduğu gibi halkını karşısına almamış, onların neler istediklerini anlamaya çalışmıştır.

2. Kralın İzlediği Siyaset:

Kötü Polis ve Kral

Ürdün'de başbakan, kral tarafından atanmaktadır ve çok sık değişmektedir. Muhafif siyasi grupların karşılık bulmayan taleplerden biri olan başbakanın kral tarafından atanmaması aslında kitleleri susturmaya yarayan bir durum olarak öne çıkmaktadır. Kral ve ona bağlı birlikler ülkede güçlü olduğundan herhangi bir protesto girişimi doğrudan krala karşı değil başbakana veya hükümete karşı olmaktadır. Kötü polis olarak başbakan veya protestoya konu olan ilgili bakan belirlendiğinde Kral ortaya çıkmakta ve halkın isteklerine kulak vererek bakanı hatta başbakanı bile görevinden azledebilmektedir. Bu durum da halkta taleplerinin karşılık bulduğu hissi uyardırmakta ve Kral'a karşı olan sevginin artmasına ya da eleştirinin azalmasına sebep olmaktadır.

3. Seçim Sistemi ve Sistemin Getirdiği Etkisiz Muhalefet

Ürdün, istenildiğinde feshedilen bir hükümetin varlığı ile istikrara ve sürekliliğe sahip olmayan bir siyasi sisteme sahiptir. Bunun yanında etkisiz muhalefete sebep olan en mühim nokta temsiliyettir. Örnek olarak seçimleri boykot eden Ürdün İhvan-ı Müslimin'in genel başkanı Prof. Dr. Hemman Said "Türkiye'deki sistem burada olsa biz %60-70'lerle iktidara geliriz" demektedir.² Şüphesiz Dr. Said'in bu tespitinin gerekçesi seçim sisteminin bizatihi kendisidir. Ürdün nüfusunun %50'sinden fazlasını oluşturmalarına rağmen 2001 seçimlerinden sonra Amman ve Zarka illerinin meclisteki temsiliyet hakları %32 ile sınırlı kalmıştır. Bu iki il de İhvan'ın kalesi olarak kabul edilmektedir ve genellikle Filistin asıllıların yaşadığı illerdir. Merkezden çevreye gidildikçe Ürdün asıllı Ürdünlülerin nüfus yoğunlukları artmaktadır. Ürdünlülerin artması ile birlikte temsiliyet oranı da artmaktadır. Toplam nüfusun %12'sini oluşturan Maan, Tafila, Mafrak ve Kerak illeri, %21'lik bir oran ile temsil edilmiştir.³ 2012'de seçim sisteminde yapılan değişiklik de sistemin özüne dokunmamış ve muhalefetin en güçlü partisi olan İhvan, sisteme karşı olan tepkisini belirterek seçimlere yine girmeyeceğini açıklamıştır.⁴

Sistemdeki bir diğer sorun da Ürdün'de 30 civarında siyasi partinin varlığıdır. Aşiretlerin kendi adaylarını destekledikleri ve bunun sonucu olarak bağımsız adayların fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda meclisteki dağınıklık ve etkisizlik çok net görülmektedir. Bu durum doğal olarak etkili ve uzun süreli politikalar üretilmesine mani olmaktadır. Ortaya çıkan manzaradan Kral Abdullah da şikâyetçi olacaktır ki geçtiğimiz aylarda "5-6 parti kurarak birleşin ve güçlü bir meclis oluşturun" mealinde çağrıda bulunmuştur.

4. Emir Hasan'ın Konumu ve Duruşu

Kral Abdullah'ın izlediği zekice politikalar ifade edilirken Emir Hasan'dan bahsedilmişti. Emir Hasan, vefat eden Kral Hüseyin'in kardeşidir.

Nüfusun yarısını geçen Filistin asıllı Ürdünlülerin yaşadıkları merkezdeki Amman ve Zarka şehirleri ve kuzeydeki İrbid şehri hariç tutulduğunda kuzey ve güneydeki şehirlerin hemen hepsinde Ürdün asıllı Ürdünlüler daha kalabalıktır. Örneğin kuzeydeki Mafrak ilinde ve güneydeki Maan ilinde aşiretler toplumunda söz hakkına sahiptirler.

Veliaht prens olmasına rağmen kral olamayan Emir Hasan'ın duruşu Ürdün için hala önem arz etmektedir. Ürdün insanı kralın Hasan olmamasını, onun sahip olduğu Filistin anlayışına bağlamaktadır. Zira Ürdünlüler, Emir Hasan'ın, Filistinlilerin kendi vatanlarına, yani Filistin'e dönmeleri gerekliliğini savunduğunu ifade etmektedirler. Bu sav ise İsrail'in politikaları ile örtüşmemektedir. Hatta böyle bir durumun ısrarla savunulması ve bu sav çerçevesinde politikalar üretilmesi uzun süredir birbiri ile savaşmayan Ürdün ile İsrail arasında savaş çıkma ihtimaline kadar gidebilir. Çünkü 1970'lerde İsrail tarafından ortaya atılan⁵ ve aslında hala daha savunulan tez, "Ürdün, Filistin'dir" tezidir. Bu tezi çürütme adına olsa gerek Kral Hüseyin 1988'de ilhak etmiş olduğu Batı Şeria'dan vazgeçerek "Ürdün, Ürdün'dür" demek istemiştir.⁶ Mevcut Ürdün içerisindeki Filistinliler kabul edilmiş ancak bu süreçten sonra herhangi bir Filistinli kabul edilmeyeceği imajı çizilmiştir. Kral Abdullah da bugün babasının belirlemiş olduğu politikaları takip etmektedir. Emir Hasan'ın, Filistinlilerin vatanlarına dönmesi savı elbette "Ürdün, Ürdün'dür" tezi ile çatışmamaktadır ancak Filistin diye bir ülkenin ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Zira bugün Amman ve Zarka illerinde yaşayan insanların kahir ekseriyeti Filistin kökenlidir ve bu iki ilin nüfusu birleştiğinde Ürdün nüfusunun yarısını geçmektedir. Batı Şeria ise 5.500 km² yüzölçümüne ve yaklaşık 2 milyon 4 yüz bin nüfusa sahip bir bölgedir.⁷ Ürdün nüfusunun yarısından fazlasını teşkil eden Filistinlilerin nüfusu -ki 3 milyonu geçmektedir- Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilerin sayısından fazladır. Emir Hasan, "Ürdün, Ürdün'dür" tezine muhalif bir tezi savun-

masa da İsrail ile savaşa dahi neden olabilecek bambaşka bir tez savunmaktadır.

Emir Hasan'ın en önemli ve ona sempati duyulmasını sağlayan özelliklerinden biri tam bir halk adamı olarak görülmesidir. Onu 2000 model bir arabadan inerken, yanında iki-üç koruma ile halkın arasına karışıp hal hatır sorarken görmek mümkündür.

Bu tevazuunun yanında Ürdün halkı, yeraltının da ondan sorulduğu kanaatindedir. İslamcılar ise krala göre daha milli bir duruş sergilediğini düşündükleri Emir Hasan'ın gerektiği kadar inisiyatif almadığını söylemektedirler. Emir Hasan veliaht prens olmasının yanında Kral Abdullah'a göre de daha tecrübeli bir devlet adamıdır. Ancak Ortadoğu'da darbe ile başa geçen başka bir darbe ile gittiğinin farkındalığı ile olsa gerek, 13 yıldır Kral Abdullah'a karşı herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Haşimi Krallığı, Ürdün tarihinde herhangi bir şekilde inkıtaya uğramamıştır ve Emir Hasan'ın herhangi bir girişimi darbe yolunun açılması açısından örnek teşkil edebilir. Bu ve benzeri ihtimallerin etkisi ile Emir Hasan bugüne kadar Kral Abdullah'ın yanında yer almıştır ve Hasan'ın önümüzdeki süreçte de Kral Abdullah'ın yanında yer almaya devam edeceği öngörülebilir.

5. Aşiretlerin Varlığı

Aşiret kavramı daha çok Ürdün asıllı Ürdünlüler için kullanılan bir kavramdır. Çünkü Filistinlerin tamamına yakını farklı tarihlerde ve gruplar ha-

linde göç ettikleri için Filistinlilerde aşirete varacak büyüklükte kalabalıklar bulunmamaktadır. Nüfusun yarısını geçen Filistin asıllı Ürdünlülerin yaşadıkları merkezdeki Amman ve Zarka şehirleri ve kuzeydeki İrbid şehri hariç tutulduğunda kuzey ve güneydeki şehirlerin hemen hepsinde Ürdün asıllı Ürdünlüler daha kalabalıktır. Örneğin kuzeydeki Mafrak ilinde ve güneydeki Maan ilinde aşiretler toplumda söz hakkına sahiptirler.

Aşiretlerin en önemli özelliği topluca karar alabilmeleri ve hareket edebilmeleridir. Seçimler de dâhil hemen hiçbir olayda aşirete mensup birisi aşiret reisinin veya ileri gelenlerinin almış olduğu karara aykırı bir karar alamamaktadır. Örneğin Mafrak ilinde aşiretlerden birine mensup olan kişiye, “Seçimlerde neden kendi görüşünü yansıtan partiye oy vermiyorsun?” diye sorulduğunda alınan cevap aşiretlerin durumunu net bir şekilde özetlemektedir: “Babam, dedem, “evladım bu partiye veya şu kişiye vermezsen kapı orada” demek sureti ile aşiretin ileri gelenlerinin aldığı kararı dikta etmektedir. Bizler sonuçta burada yaşıyoruz ve gidecek başka bir yerimiz yok”. Bu cebr hemen her konuda kendisini göstermektedir. Dolayısıyla Ürdün’deki önemli aşiret reislerinin rızasını almak, Ürdün’ün kuzeyinde ve güneyinde bulunan şehirlerde asayışı sağlamak ve muhtemel protesto gösterilerinin önüne geçmek anlamına gelmektedir.

Geçmişte yönetimle iyi ilişkiler içinde olmuş olan aşiretler bugün de bir iki istisna olay dışında Kral Abdullah ile iyi ilişkilere sahiptirler. Geçmişte Maan ve Kerak illerinde çıkan olaylar ve geçtiğimiz aylarda İrbid ve Tafile’de meydana gelen, ne ulusal ne de uluslararası basına pek yansımaya sahip olaylar bu genel durumun bir iki istisnası olarak sayılabilirler.

6. Filistinlilerin Durumu

Merkezde -Amman ve Zarka- yoğunlaşan Filistinliler bu illerdeki ekonomik hayatı ellerinde bulundurmaktadırlar. Ürdün’ün önemli ekonomi şehri olan Amman’ın Abdun bölgesinde milyon dolarlık villalara sahip olan Filistin asıllı Ürdünlülerden sisteme karşı bir oluşum veya

hareket teşebbüsü beklenemez. Çünkü herhangi bir teşebbüs, elde olanların gitmesi riskini beraberinde getirecektir. Aynen Şam’ın merkezinde milyon dolarlık villalara sahip olan Sünnilerin Esed’e başkaldırmadığı gibi... Zamanında Filistin’den toprak karşılığında paralarla gelen bu kesim Amman’ın çevreye doğru genişlemesine sebep olmuştur. Sayıları yüz binleri bulmasa da lüks hayatı yaşayan Filistinliler az değildir. Bu zengin Filistinlilerin dışında kalan Filistinliler, metropolde ve üniversiteler şehrinde yaşamının getirmiş olduğu avantajlarla vasat veya vasata yakın bir hayat sürmektedirler. Tunus’ta veya Mısır’da meydanlara dökülen insanların kahir ekseriyetinin kaybedecek bir şeyleri kalmamıştır. Bu insanlar “Ya Ölüm Ya İstiklal” anlayışı ile meydanlara çıkmışlardır. Ancak Ürdün’de yaşayan Filistinlilerin daha özgür bir hayat uğruna kaybedecek çok şeyleri bulunmaktadır.

7. Filistinlilerin Vefa Duygusu

Ürdün’de yaşayan Filistinliler Gazze’dekilerin, Batı Şeria’dakilerin, Suriye’dekilerin ve Lübnan’dakilerin aksine vatandaşlık hakkına sahiptirler. Bir Ürdün asıllıdan kâğıt üzerinde hiçbir farkı olmayan Filistin asıllı Ürdün vatandaşının karşılaşabileceği en büyük sorun psikolojik boyutlarda olmaktadır. Ürdün’de Ürdünlüleştirme politikası çerçevesinde, Filistinlilerin Ürdünlüleştirilme çabası bulunmaktadır. Bu çalışmanın yanında Filistin asıllılar çok önemli mevkilere de kolayca gelememektedirler. Psikolojik boyutun ve önemli mevkilere gelememenin dışında Filistinliler, Amman’ın ve Ürdün’ün ekonomik, sosyal, kültürel hayatında istedikleri imkânları çoğu zaman bulabilmektedirler. Bölgedeki diğer Filistinlilerin yaşam çilesini gördükçe de kendi hallerinin ne kadar iyi olduğunun farkına varmaktadırlar. Bu da bazı önemli hususlarda şikâyetçi oldukları sisteme karşı her şeye rağmen vefa duygusuyla hareket etmelerine sebep olmaktadır.

8. Ürdün’deki İslami Hareketlerin Tutumu

Kral Abdullah kendi varlığını tehdit etmeyen fikirleri kabul edebileceğini her fırsatta ifade eden bir liderdir. Böyle olduğu içindir ki Ürdün’deki İhvan hareketi tarihinde ciddi bir tehdide ve

tecride maruz kalmamıştır. Sistem içerisinde en şiddetli muhalefete ve en geniş tabana sahip olan hareket İhvan-ı Müslimin cemaatidir. Taleplerindeki ısrarcılığa rağmen İhvan, bir kere dahi meydanlara kralın devrilmesi ve nizamın değişmesi talebi ile çıkmış değildir. Bundan sonra da çıkacak gibi görünmemektedir. Zira İhvan'ın istediği tek şey reformların gerçekleştirilmesidir. Bu reformların başında ise başbakanın halk tarafından seçilmesi, kralın yine başta kalmak sureti ile görevlerini hükümete devretmesi ve hükümetin her yönüyle bağımsız hareket etmesi gelmektedir.⁸ İhvan'ın dışında kalan ve Kral'a yakın duruş sergileyen Hizbul Vasatil İslami gibi diğer İslamcı partiler ise reform taleplerinde ve mücadelelerinde İhvan kadar sebatkâr değildir. Şehirde güçlü olan bu iki partinin durumu böyleyken kırsalda daha etkili olan Selefilere odaklandığı çalışma alanları ise daha çok ilmi alanlar olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Ürdün'de hiçbir İslami hareket direkt olarak sisteme karşı değildir. Bunun yalnızca tek istisnası vardır.

Kralın düşmesi talebi ile faaliyet yapan tek grup Hizb-ut Tahrir'dir. Bilindiği gibi Hizb-ut Tahrir, tüm dünyada hilafet hedefi ile çalışmalarını sürdürmektedir. Hilafet merkezli çalışma, yönetim tarafından Krallığın meşruiyetine bir meydan okuma olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla hareket yasaklanmıştır. Hareket üyeleri çalışma alanı ve zamanı olarak genelde camileri ve Cuma namazlarını belirlemektedir. Bir hareket üyesinin herhangi bir Cuma günü, Cuma namazı çıkışında Kral'a karşı eleştirisini Türkiye üzerinden dile getirmesi sıradandır. Tarihler ve camiler farklı olsa da konuşmalar, hilafeti kaldırdığı için Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'e lanet okuyan ve özellikle II. Abdülhamid'e methiyeler dizgen motifler taşımaktadır. Hilafeti merkezine koyan bir çalışma içerisinde olan grup, Ürdün toplumunda ve diğer İslami hareketler arasında –en azından görünürde- fazla karşılık bulmamaktadır.

9. Suriye Olaylarının Sui-Misal Olması

Suriye'deki olaylar bölgede takip edildiği kadar Ürdün'de de yakından takip edilmektedir. Körfez

ülkelerinde yaşayan Sünni Müslümanların diline pelesenk olan "İran Ahtar Minel Yehud" (İran Yahudi'den daha tehlikelidir) ifadesi Ürdün'de yaşayan Sünnilerin birçoğunun diline de pelesenk olmuş durumdadır. Ürdünlüler, Şia'nın olmadığı tek İslam ülkesi olmakla övünen insanlardır. Hal böyle olunca ülkede Şia korkusu, biraz da nefreti bulunmaktadır. Geçmişte Kerak ilinde Hz. Hüseyin'in vefat yıl dönümünde yapılan gösteriler yönetim tarafından bastırılmış ve bir daha da büyük kitlelere hitap eden toplu bir kutlama veya gösteri yapılmamıştır.

Bugün itibarıyla Suriye'de muhtemel bir zafere en çok sevinecek olan Sünni Körfez ülkeleri olacaktır. Çünkü gerek maddi gerekse lojistik destek veren ülkelerin başında Suudi Arabistan ve Katar gelmektedir. Suriye'de olayların Tunus, Libya ve Mısır'da neticeye ulaştığı kadar erken neticeye ulaşmamış olması da yine en çok Körfez ülkelerini sevindirmiştir. Eğer Suriye'deki olaylar bu kadar uzun ve kanlı olmasaydı, olayların sırasıyla Ürdün, Bahreyn ve Suudi Arabistan'da devam ediyor olması muhtemeldi. Suriye örneğinin en önemli özelliklerinden biri, özgürlüğün karşılığının her zaman kolay ve kansasız olmayacağını göstermiş olmasıdır. Kaldı ki Ürdün, yönetenleri ve yönetilenleri ile topyekûn Sünnilerin yaşadığı bir ülkedir. Ülkede yaşayan insanların ayrıldıkları tek nokta Ürdün veya Filistin asıllı olmalarıdır. Bu ayrımın, hayata ekonomik, sosyal, kültürel yansımaları ise yok denecek kadar azdır hatta bazı noktalarda Filistinliler daha avantajlı durumdadırlar. Dolayısıyla Suriye, Ürdün'deki muhaliflere Sui-misal olmuş ve kaybedecek çok şeyi olan vasat Ürdün vatandaşları meydanlarda çok uzun süre kalmamışlardır.

10. Ürdün'de Dini, Kültürel Hayat ve Gençler

Ürdün'de yaklaşık olarak nüfusun %6'sı oranında Hıristiyan bulunmaktadır. Geri kalanların tamamına yakını Sünni'dir. Sadece %2 oranında diğer mezheplere mensup insanlar yaşamaktadır. Etnisite olarak ise Ürdün'ün neredeyse tamamı Arap'tır (%98 Arap, %1 Ermeni, %1 Çerkez).⁹ Ürdün'de var olan bu iki dini grup arasında karşılıklı taciz ve tahkirden öte bir saygı ve anlayış söz

Kamplarda işsizlik oranları yüksek seviyede seyretmekte ve hayat zor koşullar altında devam etmektedir.

konusudur. Her iki dinin mensupları da inançlarını diledikleri gibi yerine getirebilmektedir. Müslümanların dini yaşantılarının kısıtlanmadığı Ürdün'de bilakis Müslümanları bağlayan bazı İslami düzenlemeler de mevcuttur. Örneğin Müslüman bir işletmenin içki satmak için ruhsat alması mümkün değildir. Kanunen Müslümanlara yasak olan içki satışı, Hıristiyanlar için yasak değildir. İslam'ın getirmiş olduğu belli başlı (içki, kumar vs.) yasaklar yanında her iki kesim de ifade edildiği gibi dinlerini dilediği gibi yaşamaktadır. Kral tarafından Hıristiyanlara ve özellikle Müslümanlara karşı dini konularda herhangi bir kısıtlama ve baskı getirilmediği için inanç özgürlükleri sayesinde toplumda rıza üretilmektedir.

Kültür düzeyi açısından bakıldığında Ürdün, üniversite sayısının fazlalığıyla öne çıkmaktadır. Devlet üniversitelerinin de ücretli olduğu Ürdün'de üniversiteler aslında biraz da ticari

kurumlar olarak görülmektedir. Onlarca üniversitenin olduğu Ürdün'de halk, verilen eğitimin kalitesi ile gurur duymaktadır. Öyle ki hemen herkes Ürdün'ü bölge ülkeleri arasında en iyi tıp eğitimi veren ülke olarak görmektedir. Delil getirme adına da bölge ülkelerindeki doktorların Filistinli, Ürdünlü olduklarını söylemektedirler. Körfezli olanların birçoğunun da Ürdün'de eğitim aldıklarını savunmaktadırlar. Bir önceki kuşakta okuma yazma oranı düşükken yeni kuşakta okuma yazma oranı epeyce yüksektir. Nüfusuna göre fazla sayıda üniversiteye sahip olan Ürdün'de öğrenciler, eğitim düzeylerini lisans seviyesinde tutmayıp lisansüstü düzeye çıkarma imkânını da kolayca bulabilmektedirler.

Bölgede sistemlerin değiştiği ülkelerin hemen hepsinde gençlerin konumları ve aldıkları roller çok önemli olmuştur. Ürdün gençliğine bakıldığında ise fikir çilesi çeken, bulunduğu durumu

benimsemeyen ve sorgulayan bir kitle görmek mümkün değildir. Ekonomik şartların göreceli iyiliği ve dini özgürlükler gençlerin büyük kesimini memnun ettiğinden dolayı, gençler tarafından da bir tepkinin hâsıl olması zor görünmektedir. Kaldı ki Ürdün'de, Avrupaî yaşam tarzını benimseyen bir gençlik ağırlıktadır. Örneğin giyim tercihinde bir Ürdünlüyü Avrupalıdan ayıran tek fark başörtüsüdür. Haricindeki tercihler tamamen, ya aynıdır ya da benzerdir. Yine yiyecek ve içecek kültüründe bir Ürdünlüyü ayıran tek fark alkollü içecek tüketmemektir. Haricindeki tüketim tarzı -örfi olanlar da korunmakla beraber- Avrupa ile ciddi anlamda benzerlik taşımaktadır. Dolayısıyla dilediği gibi giyinebilen, dilediği gibi tüketebilen ve dilediği gibi dini inançlarını yaşayabilen gençlerin beraber yaşadığı bir ülke olan Ürdün'de gençlerin konumu, mevcut sistem için bir tehdit ve tedirginlik unsuru değildir.

Yukarıda 10 başlık altında ifade edilmeye çalışılan konular Ürdün'de monarşinin ayakta kalmasının en önemli nedenleri olarak gösterilebilir. Elbette monarşinin devamlılığı ihtimalini güçlendiren argümanlar bunlarla sınırlı değildir. Bunlara ek olarak, Ürdün askerinin, polisinin, istihbaratının saygınlığı ve gücü ilave edilebilir. Bunun yanında Kral Abdullah'ın İngiltere ve Amerika tarafından desteklenmesi, İsrail'i rahatsız edecek politikalarından kaçınması ve sorundan ziyade çözüm isteyen bir anlayışla hareket etmesi de yine monarşiyi ayakta tutan diğer önemli nedenler olarak gösterilebilir.

Monarşiyi Sarsan 2 Önemli Neden

Bütün bu zikredilen sebepler vesilesiyle Monarşi ayakta kalacak ve Haşimi Krallığı, Kral Abdullah'ın veliyet prens olan oğlu ile devam edecek gibi görünmektedir. Ancak monarşinin kısa vadede çözüm bulmasa da orta ve uzun vadede çözüm bulması gereken iki önemli sorunu bulunmaktadır. Aksi takdirde bölgede, kanlı savaşların ve çatışmaların yaşandığı bu dönemde dahi istikrarını korumayı başarabilen Ürdün, bugünlerini arayabilir ve krallık bir daha dönmemek üzere Haşimilerden çıkabilir (Nüfus olarak Haşimilerden katbekat büyük aşiretler mevcuttur). Böyle bir olaya sebep olabilecek olan

iki önemli neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki kampli gençler, ikincisi ise ekonomik sebeplerdir.

1. Kampli Gençler

Ürdün'de on resmi, üç gayri resmi Filistin mülteci kampı bulunmaktadır. Filistinli mültecilerin resmi sayısı 2 milyondan fazladır. Mültecilerin hepsinin vatandaşlık hakkı bulunmaktadır. Ancak yaklaşık 150 bin civarında Gazze kökenli Filistinli bu haktan mahrumdur.¹⁰ Kampta yaşayan Filistinli insanların sayısı ise beş yüz bine yakındır. Sadece Amman'a 10 km mesafede bulunan Baka Kampı'nda, 150 bine yakın insan yaşamaktadır. Kamplarda işsizlik oranları yüksek seviyede seyretmekte ve hayat zor koşullar altında devam etmektedir. Yaklaşık 1,5 km²lik bir alana sıkışmış on binlerce insan, dilediğinde kamptan çıkıp Amman'a veya diğer şehirlere gidebilmektedir. Hatta kampta kalan ailelerin birçoğunun çocukları eğitim için Amman'da, Zarka'da, İrbid'de ve sair şehirlerde üniversitelere gitmektedirler. Lübnan'da bulunan Filistin mülteci kamplarından bu özelliği ile ayrılan Ürdün için bu durum, aslında bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çünkü kamplarda yaşayan gençlerin çoğu, sabahları kalkıp kamptan çıkarak üniversiteye, şehre, bir gençce cazip gelebilecek olan her türlü mekâna ve ortama gitmekte ancak akşam olunca hayatın pek de kolay ve de şehirdeki kadar eğlenceli geçmediği kampa geri dönmek zorunda kalmaktadırlar. Birbirine uzak iki farklı mekân ve iki farklı hayat arasında hemen her gün gidip-gelmek zorunda kalan gençlerin nihayetinde varacakları iki nokta olacaktır: Ya ailelerini terk edip şehirdeki cazip hayatın içine girecekler -ki bunun için gelir getiren bir iş ve çevreye ihtiyaçları olacaktır- ya da buldukları ortama ve yaşadıkları koşullara isyan edeceklerdir. İkincisinin zamanla vuku bulması daha muhtemel görünmektedir. Ürdün'de aile mefhumu önem arz etmektedir ve fertler birbirlerine sıkı sıkıya bağlı bir hayat yaşamaktadır. Mademki aileden ayrılmak bir Ürdünlü için kolay olmamaktadır, o halde sorgulama başlayacaktır. Ve kamplıların, Filistinlilerin çoğunun sürdürdüğü hayat şartları ile başlayan mukayeseleri ve sorgulamaları, buldukları ahvale isyan ile sonlanacaktır.

Lübnan'da kampta doğmuş ve hayatı boyunca kamptan dışarı çıkmamış bir insanla, Baka'da doğmuş ve Amman'da okumuş veya Gazze mülteci kampında doğmuş ve Ceraş ilinde okumuş olan bir insanın vereceği tepki asla bir olmaya-caktır. Bugün itibariyle Ürdün'de gençlerden böyle bir tepki beklenmemektedir. Ancak bugünü değil yarını okuma adına Fransa örneğine bakmak elzemdir. Zira yıllarca, Fransa'daki Mağriplilerin uyuşukluğu ve amaçsızca bir hayat sürdürdükleri üzerine vurgu yapılmıştır. Ancak Paris'in varoşlarında amaçsızca yaşadığı telakki edilen o Mağripli gençler Fransa'yı ateşe vermiştir. Ürdün'deki "Kamplı Gençler" de çok uzak olmayan bir zamanda Ürdün'ü yakabilirler.

2. Ekonomik Sebepler

Mülteci kamplarında yaşayan insanlara dair yapılan tespit salt ekonomi ile ilgili değildir. Tespit, kampta yaşayan insanların var oluş felsefeleri ve yaşayış tarzlarının tamamı ile ilgilidir. Dolayısıyla kamptaki insanların hissiyatlarını salt ekonomik kaygılarla açıklamak onların durumunu tahlil etmede eksik kalacağından ayrı bir başlık altında ele alınmış ve ekonomik sebeplerin içinde değerlendirilmemiştir.

Ürdün ekonomisine gelince, bölgedeki en küçük ekonomilerden biri olduğu söylenebilir. Su, petrol ve doğal kaynakların yetersizliği; işsizlik, enflasyon ve yoksulluk oranlarının ve bütçe açığının fazla olması, Ürdün ekonomisinin nasıl zayıf olduğunun ve ülkeyi neden dış yardımlara muhtaç hale getirdiğinin bariz göstergeleridir. Her 1 dolar gelinine karşılık yaklaşık 2 dolar gideri olan Ürdün'ün ekonomi alanındaki zafiyeti, Kral Abdullah'ın ekonomiyle ilgili yaptığı reformlarla da giderilebilmiş değildir. Ülkede iş gücünün mesleklere göre dağılımına bakıldığında üretim sektörünün az gelişmişliği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Ekonomisi %3 civarında tarıma, %20 civarında endüstriye dayalı olan Ürdün'de hizmet sektörü %80'lere varmaktadır.¹¹ Özellikle turizmin ciddi bir şekilde gelir getirdiği Ürdün'de her hangi bir kaos en büyük gelir kaynağına darbe vuracaktır.

Milyon dolarlık villalarda oturan ve lüks hayat süren kesim dışarıda bırakıldığında Ürdün'de aileler Filistinlisiyle, Ürdünlüsüyle ortalama

olarak ayda 400–600 Ürdün Dinarı¹² aralığında kazanabilmektedir. 4 kişilik bir aile için Ürdün standartlarında normal bir yaşam demek olan bu rakamlar, Ürdün'de dörtten daha fazla fertten oluşan ailelerin birçoğu için fakirlik sınırında ancak yine de göreceli olarak iyi bir hayat anlamına gelmektedirler.

Kazandıklarının en az üçte birini, muhitine göre yarısını kiraya ayıran aileler geri kalan miktar ile ayın sonunu getirmek zorunda kalmaktadır. Paranın satın alma gücünün anlaşılması adına, Türkiye'deki alım gücüyle hemen hemen aynı olduğunu ifade etmek gerekir. Bazı ihtiyaçlarda Türkiye'den daha pahalı olan Ürdün'de Kral tarafından dikkat edilen en önemli husus, temel gıda ve tüketim maddelerinin karşılanmasının cüzi denecek rakamlarda tutulmasıdır. Örneğin su cenneti olan Türkiye'de aylık su faturası ortalama bir aile için 30–40 Türk Lirası aralığında gelirken Türkiye'ye kıyasla su fakiri olan Ürdün'de su faturası iki ayda bir ortalama 5–6 Ürdün Dinarı aralığında gelmektedir. Elektrik sarfiyatında da durum farklı değildir. Aynı şekilde en temel ihtiyaçlardan olan aynı ağırlıktaki bir mutfak tüpü Türkiye'den 4–5 kat daha ucuzdur. Ancak belli başlı bazı temel gıdaların haricinde hayat şartları ya Türkiye ile aynıdır ya da daha pahalıdır.

Son dönemlerde bazı önemli (petrol vs.) tüketim maddelerine yapılan fahiş zamlar sebebiyle basına pek yansımayan büyük protestolar düzenlenmiştir. Kerak ve İrbid illerinde halkın rağbet gösterdiği protestolarda zaman zaman Kral Abdullah hedef alınmış ve yolsuzluklardan şikâyetçi olunmuştur. Bu gösteriler, halkın artan memnuniyetsizliğinin habercisidir. Çünkü şehirlerde hayat gittikçe pahalılaşmakta ancak iş imkânlarında ve gelir kaynaklarında önemli bir değişiklik olmamaktadır. Süreç bu şekilde ilerler, zamlar devam eder, yönetim halkın şikâyetçi olduğu yolsuzlukların önüne geçemez ve hayatı daha kolay yaşanılır hale getirecek projeler üretmezse Ürdün'de mevcut nizamı zor günler bekliyor demektir.

Sonuç

Arap Uyanışı'nın başladığı ve çok kısa sürede sonlandığı bir ülke olan Ürdün'de monarşinin u-

zun süreli bekası için birçok neden bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Ürdün halkının tamamına yakınının Sünni (amelde de Şafi) olmasıdır. Yani Ürdün'ün -küçük bir Hıristiyan grup hesaba katılmazsa- hem mezhep hem de din açısından homojen bir yapıya sahip olmasıdır. Kaldı ki Müslümanlar neye sahipse Hıristiyanlar da hemen hepsine sahiptirler.

Mezhep ve din olarak ayrışma ihtimali olmayan Ürdün'de en önemli ayrışma ihtimali ya Filistinliler-Ürdünlüler arasında, ya da Muhafazakârlar ve batıya yakın Ürdün yönetimi arasında olabilir. Ancak Filistinlilerin Ürdünlülerden ne ekonomik ne de sosyal hayatta geri kalmamaları ve iki toplum arasında herhangi bir uçurum olmaması bu ayrışma ihtimalini de güçsüzleştirmektedir. İkinci ihtimal olan İslamcılar ve yönetim arasındaki ayrışma ise siyasi düzeyde kalacak gibi gözükmektedir. Bunu bizatihi Ürdün'de en geniş halk tabanına sahip olan İhvan-ı Müslimin Cemaati'nin başkanı ifade etmektedir. Kral Abdullah da diyalogdan yana bir lider olarak kendi meşruiyetini ortadan kaldırmayı hedeflemeyen

bütün partilerle görüşme eğilimindedir. Gerek şehirde yaşayan Filistinlilerin ekonomik yönden göreceli müspet durumu, gerek İslamcılarının mücadelelerini siyasi arenada sürdürmeleri gerekse Kral'ın zekice davranarak diyalog yolunu açık tutması mezkûr ihtimallerin hepsini boşa çıkarılmaktadır.

Dolayısıyla son tahlilde Ürdün'de ortaya çıkabilecek bir isyanın iki temel nedeni olabilir. İlki yaklaşık beş yüz bin insanın bulunduğu kamplarda yaşayan ve şehirlerde eğitim gören gençlerin zamanla girişeceği varlık sorgulamasıdır. İkincisi ise artan hayat pahalılığına çözüm üretilememesi, yolsuzlukların önüne geçilememesi ve bu ikisinin bir sonucu olarak-kralla öteden beri iyi ilişkilere sahip olan aşiretler de dâhil- halkın artan memnuniyetsizliğidir. Kral, eğer sorunu tamamen Birleşmiş Milletlere (UNRWA) atmayarak kamplara yatırım yapıp şartları daha yaşanılır hale getirebilir ve şehirlerdeki ekonomik beklentileri de karşılayabilirse Ürdün'de herhangi bir değişikliğin olması -en azından yakın vadede- imkânsızca yakın görünmektedir.

DİPNOTLAR

- * Yazar, bu makalenin ortaya çıkmasında büyük katkıları olan Ürdün Üniversitesi öğrencilerinden Esat Fırat ve Ensar Fırat'a müteşekkirdir.
- 1 Ntvmsnbc "Arap Baharı Ürdün'ü de Eetkiledi", http://www.ntvmsnbc.com/id/2524_1471/, (Erişim Tarihi: 22.07.2012)
- 2 İhvan-ı Müslimin Genel Murakıby Prof. Dr. Hemmam Said ile Kişisel Görüşme, Amman, 09.07.2012
- 3 Nur Köprülü, Arap Dünyasının İstisnai Krallığı: Yerel Aktörler ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün Krallığı'nın Demokratikleşme Deneyimleri, s.20, Rapor No:90, Kasım-2011 Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
- 4 İhvan-ı Müslimin Genel Murakıby Prof. Dr. Hemmam Said ile Kişisel Görüşme, Amman, 09.07.2012
- 5 Nur Köprülü, Arabizimden Teritoryal Kimliğe Geçiş: 1989 Sonrası Ürdün'de Kimlik Politikaları ve Demokratikleş(eme)me Çabaları, s.201, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:41, Ekim-2009, s.201 <http://www.iudergi.com/tr/index.php/siyasal/article/viewFile/9342/8680>, (Erişim Tarihi: 04.08.2012)
- 6 Nur Köprülü, Arap Dünyasının İstisnai Krallığı: Yerel Aktörler ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün Krallığı'nın Demokratikleşme Deneyimleri, Rapor No:90, Kasım-2011 Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
- 7 UNRWA, "West Bank" <http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=67>, (Erişim Tarihi: 22.07. 2012)
- 8 İhvan-ı Müslimin Genel Murakıby Prof. Dr. Hemmam Said ile Kişisel Görüşme, Amman, 09.07.2012
- 9 CIA, Jordan: People and Society, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html>, (Erişim Tarihi: 23.07.2012)
- 10 UNRWA, "Jordan" <http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=66>, (Erişim Tarihi: 23.07. 2012)
- 11 CIA, "Jordan: Economy" <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html>, (Erişim Tarihi: 01.08.2012)
- 12 1 Ürdün Dinarı yaklaşık olarak 2,5 Türk Lirası'dır.